

Har dansk produktive postpositioner?¹

Michael Nguyen

Abstract

In this paper, I argue that a number of elements in Danish have postpositional properties and could be regarded as postpositions. Since the particle construction and the postpositional construction have the same word order (NP < particle/postposition), it is necessary to distinguish between the two constructions. For this purpose, I introduce four syntactic tests. I examine the empirical data and argue that the postpositional elements come in two shapes: they either express (i) directionality (goal and source) or (ii) temporal and physical spaces.

Nøgleord

partikler, retningsadverbier, postpositioner, præpositioner, ordklasser

1. Indledning

Denne artikel omhandler en række postpositionelle elementer i dansk. De elementer det skal dreje sig om, kan deles op i to grupper:

- a) Elementer der betegner mål og kilde: *hen* og *fra*
- b) Elementer der betegner udstrækning i tid eller rum: *igennem*, *ind*, *ud*, *over* og *rundt*

1 Jeg vil gerne takke Kristoffer Friis Bøegh, Elisabet Engdahl, Lars Heltoft, Henrik Hovmark, Hanne Jansen, Henrik Jørgensen, Sten Vikner, Jeroen Willemsen og deltagerne ved Grammatiknetværket 2019 for kommentarer og diskussion. Eventuelle fejl og mangler tager jeg på min kappe. Derudover skal det nævnes at artiklen bygger på min indsendte ph.d.-afhandling (Nguyen under bedømmelse).

Dansk grammatisk forskning har ikke behandlet danske postpositioner i større omfang (se Nguyen 2019a: 449-451 for en kort litteraturgennemgang). Det er kendetegnende at man kun har spredte bemærkninger om præpositioner der bruges postpositionelt, uden at undersøge nærmere om der er fællestræk ved disse elementer. Nguyen (2019a) er et forsøg på at råde bod på dette. Artiklen omhandler dog kun postpositionelle elementer med præpositionelle modstykker, fx *fra*, *med*, *imellem* og *over*, ligesom næsten al den øvrige litteratur (med undtagelse af Aa. Hansen 1967: III, 308–311).

Forskningen har øjensynlig været blind over for at der kan findes postpositioner som ikke har et præpositionelt modstykke (Nguyen 2019a: 450–451, fn. 3). Nærværende artikel omhandler både nogle af de postpositionelle elementer der har et præpositionelt modstykke, og dem der ikke har. Det ser nemlig ud til at de har samme syntaktisk-semantiske egenskaber.²

Resten af artiklen er struktureret på følgende måde: I afsnit 2 indføres Figur-Grund-distinktionen og antagelsen om at adpositionens³ komplement typisk realiserer Grunden. I afsnit 3 indføres en række tests der kan bruges til at skelne mellem postpositioner og partikler. Afsnit 4 og 5 viser de empiriske data. I afsnit 6 anvendes testene på udvalgte sætninger.

2. Antagelse om Figur, Grund og Adp'er: Komplementet til Adp er typisk Grunden

I dette afsnit indføres en central semantisk-syntaktisk antagelse som angår de to entiteter Figur og Grund. Sagt på en forsimplet måde er Figuren den referent der er i en tilstand eller er i bevægelse i forhold til noget andet som er statisk; dette andet er Grunden (Talmy 2000). Se følgende eksempel:

- (1) De sejlede Bo rundt om øen.

Det er *Bo* der bevæger sig i forhold til *øen*. *Bo* er derfor Figur, hvorimod *øen* er Grund. Intuitivt svarer det semantiske forhold mellem *øen* og *rundt om* i (1) til forholdet mellem *øen* og *rundt* i (2) til (selvom der ikke nødvendigvis er synonymi mellem sætningerne):

2 Jeg diskuterer i denne artikel ikke lokative pronominer, som ligeledes står foran præpositioner/adverbier/partikler/postpositioner, fx *derfra* og *derhen*; se Nguyen (2019b).

3 Forkortes fremover 'Adp'.

(2) De sejlede Bo øen rundt.

Ifølge Svenonius (2004; 2007: 80) er Adp'ens komplement typisk Grund, og det følger jeg ham i.⁴ Hvis Svenonius har ret, og hvis vi godtager at der er semantisk ækvivalens mellem *øen rundt* og *rundt om øen*, således at *øen* er Grund i begge tilfælde, så er der ikke langt til at betragte *øen* som komplement til postpositionen *rundt* i (2).⁵ Denne antagelse sikrer at præpositioner og postpositioners semantik og syntaks svarer nogenlunde til hinanden. Det er vigtigt da nogle postpositionelle elementer ikke har præpositionel anvendelse, fx *ind* og *hen*.

3. Partikel eller postpositionelt element? Fire syntaktiske tests

Da objektet står før partiklen i dansk, kan man med rette spørge om elementerne i a) og b) i afsnit 1 blot er partikler og ikke postpositioner. Jeg opstiller i det følgende tests der kan bruges til at skelne mellem partikler og præpositioner (og postpositioner). Testene sonderer mellem **præ**positioner og partikler, og da præpositioner og **post**positioner antageligvis har samme egenskaber, sluttes der indirekte til at testene også kan sondre mellem

4 Svenonius (2007: 80) understreger at Grunden ikke nødvendigvis realiseres som Adp'ens komplement (men at den ofte gør det). At Grunden ikke altid er Adp'ens komplement, er klart ved konstruktioner hvor Grunden indgår, og hvor semantikken mellem partikkelkonstruktion og præpositionel konstruktion er nærsynonym, fx *springe noget over* – *springer over noget* og *køre noget over* – *køre over noget* (Aa. Hansen 1967, III: 304–307; Jansen 2009):

- (i) De sprang over passagen i bogen.
- (ii) De sprang passagen i bogen over.

Testene i afsnit 3, som jeg her foregriber, indikerer at der ikke er tale om en postpositionel konstruktion i (ii), men en partikkelkonstruktion (fx **Passagen i bogen over sprang de*). Det betyder at Grunden i (ii) ikke er et komplement til en Adp. Selvom de semantiske kategorier Figur og Grund typisk realiseres syntaktisk som hhv. direkte objekt og komplement til en adposition, er forholdet dog ikke en til en (Svenonius 2007: 80).

5 Hvad angår *rundt om* i (1), så tager jeg ikke stilling til dens nærmere beskaffenhed; det kunne fx være én kompleks adposition eller en konstruktion som består af en partikel + en præposition.

partikler og postpositioner.⁶ Jeg er nødt til at gå denne omvej da jeg ikke er bekendt med tests der kan skelne mellem postpositioner og partikler.

Jeg vil bruge de følgende fire tests:

- I. Forfeltstesten
- II. Realisering som frie adjunker
- III. Modifikation af en NP⁷
- IV. Opskrivning til subjekt

Bemærk at testene ikke positivt kan vise om et givet element er en partikel eller en postposition. De kan kun vise at det pågældende element fx ikke opfører sig som en partikel, men deraf kan man ikke slutte at det givne element nødvendigvis må være en postposition (Nguyen 2019a: 451–452). I princippet kunne det være et element som hverken er en partikel eller en postposition.

For at opstille de syntaktiske tests har jeg brug for entydige partikler og entydige præpositioner. Bemærk dog at det er svært at konstruere eksempler der er minimalpar. Når præpositionen og partiklen har samme form, kan man diskutere om det givne element er en præposition uden et synligt komplement eller blot er en partikel, fx i *Jeg lagde røret på*. Derfor er eksemplerne ikke minimalpar.

I det følgende er det primært *på bordet* og *katten ud* som er de relevante strenge; i det første tilfælde er *på* en entydig præposition; i det andet tilfælde er *ud* en entydig partikel.

3.1. Forfeltstesten

Svenonius (2003: 344) viser at præpositionalfraser (forkortes ‘Præp-fraser’) kan stå i forfeltet, hvorimod objekt + partikel ikke kan (mine eksempler på næste side):

6 I norsk kan objektet stå på begge sider af partiklen, hvorimod det i svensk kun kan stå til højre (Vikner 2017). For svensk betyder det at man ud fra ordstillingen nemmere kan skelne mellem postpositioner og partikler, fx *Siljan runt tänker vi cykla i sommar* (Elisabet Engdahl personlig kommunikation). Hvad angår norsk, så kan postpositioner skelnes fra partikler hvis NP'en **kun** kan stå til venstre for den pågældende partikel/postposition, fx det norske *døgnnet rundt* versus **rundt døgnnet*. Det skyldes at objektet i norsk kan stå på begge sider af partiklen, mens NP'en kun kan stå til venstre for postpositionen.

7 I denne artikel bruger jeg begrebet ‘NP’ om **materialiteter** uden at skele til om denne materialitet bruges adverbielt eller i typisk nominale funktioner som subjekt, objekt og komplement til en Adp.

- (3) På bordet stillede jeg maden.
- (4) *Katten ud smed jeg.

3.2. Realisering som frie adjunkter

Præp-fraser kan realiseres som frie adjunkter, hvorimod objekt + partikel ikke kan:

- (5) Jeg legede på bordet.
- (6) *Jeg legede katten ud.

3.3. Modifikation af NP'er

Præp-fraser kan være postmodifikatorer (eller efterstillede ADLED, se Di-derichsen 1976: 221–22) til NP'er; det kan objekt + partikel ikke (se også Nguyen 2019a: 396, fn. 3):

- (7) Maden på bordet dufter så liffligt.
- (8) */# Maden katten ud dufter så liffligt.

3.4. Opskrivning til subjekt

Opskrivningen af objektet til subjekt kan ske relativt frit, hvorimod opskrivningen af komplementet til en præposition er underlagt en del restriktioner (Engdahl & Laanemets 2015; Laanemets & Engdahl 2014; Vikner 2017: fn. 7, 383):

- (9) */??Bordet bliver fordærvet på når det er så varmt.⁸
- (10) Katten er blevet smidt ud.

På baggrund af entydige eksempler på præpositioner og partikler har jeg således gennemgået de tests der kan sondre imellem de to ordklasser. Jeg vil nu beskrive de empiriske data. Det er vigtigt at holde sig for øje at eksemplerne indeholder Grunde, jf. afsnit 2. Det jeg vil fokusere på, er den type komplementer som de enkelte postpositionelle elementer kan tage, og de fællespunkter de har med hensyn til semantik og syntaks.

4. De retningsangivende postpositionelle elementer

Hen og *fra* angiver hhv. mål og kilde, og de kan stort set tage samme slags komplementer, som vi skal se.

8 Aktivsætningen lyder: *Maden fordærver på bordet når det er så varmt.*

4.1. Hen

Komplementet til *hen* er *hvor som helst*, *vegne-* og *sted-NP*'er⁹ (sidstnævnte behandles i afsnit 4.3). Bemærk at *vegne* i (12) og (13) kan erstattes med *steder* uden større betydningsforskel:

- (11) ... og jeg kunne gå **hvor som helst hen** ...
 (12) Giv fulde rettigheder til det russiske mindretal, eller olien ... bliver ledt **andre vegne hen**, var budskabet fra Jeltsins talsmand ...
 (13) Kortlægningen af genmassen fører **ingen vegne hen**.
 (KorpusDK)

4.2. Fra

Komplementet til *fra* er *hvor som helst*, *rundtomkring* eller *vegne-* og *sted-NP*'er (sidstnævnte behandles i afsnit 4.3):

- (14) ... en helt almindelig kvinde, der kunne ... komme **hvor som helst fra** i den vestlige del af verden. (KorpusDK)
 (15) "Vi lytter ... til de forslag, der kommer fra Dansk Folkeparti, men selvfølgelig også til de indvendinger, der kommer **rundt omkring fra**."
 (<https://www.berlingske.dk/politik/forskere-advarer-loekke-df-krav-cr-en-bombe-under-fremtidens-arbejdsmarked>)
 (16) ... der er bud efter hende **alle vegne fra**.
 (17) Lige da hun var trådt ind af døren, kom overlægen styrtende **den anden vej fra**.
 (KorpusDK-eksempler fra Nguyen 2019a: 461)

4.3. *Sted-NP'en foran hen og fra: Semantiske og syntaktiske fællesnævner*

Sted-NP'erne til venstre for både *hen* og *fra* har en række egenskaber til fælles. Hvad artikler angår, indeholder *sted-NP*'en enten en foranstillet artikel eller ingen artikel; men den har aldrig efterstillet artikel. *Sted-NP*'en kan desuden indeholde kvantorer og visse adjektiver.

Følgende skemaer giver et indtryk af dataene i KorpusDK:

9 *Sted-NP*'en spiller en stor rolle i denne artikel, og det hænger måske sammen med at det ofte ikke behøver at være indledt af en præposition når det bruges som adverbial, fx *Han bor et andet sted*, se Nguyen (2018) og Nguyen & Østergaard (2019).

<i>sted + hen-fraser</i>
andetsteds hen
et andet sted hen
ikke nogen steder hen
et billigere sted hen
fremmede steder hen
ubehagelige/syge steder hen
det/de rette/rigtige/gale/forkerte/samme sted(er) hen
70/to steder

<i>sted + fra-fraser</i>
alle andre steder fra
alle mulige steder fra
begge steder fra
det ene sted fra
flere steder fra
mange steder fra
nye steder fra
samme steder fra

Man kan opstille en række empiriske generaliseringer for hvordan NP'en til venstre for *hen* og *fra* opfører sig. Den følger som oftest en eller flere af de følgende generaliseringer:

- I. NP'en angiver at det ikke er vigtigt at identificere det sted der er tale om, eller at stedet ikke umiddelbart kan identificeres (se nedenfor).
- II. NP'en angiver om man kender det sted der er tale om, fx om det er det rigtige eller det forkerte sted der er tale om (fx *det samme/forkerte sted*), om det er et sted der skal identificeres i modsætning til et andet sted (fx *et andet sted*). En mental afstandtagen til stedet angiver muligvis at man kun ved **noget** om det givne sted (man ved fx kun at den er syg eller underlig, se nedenfor).
- III. NP'en angivet antallet af steder; dette kan gøres ved at angive det præcise antal (*et sted, ét sted, to steder, ingen steder*) eller ved en mindre præcis betegnelse (fx *mange steder*).

Generaliseringerne er opstillet udelukkende på baggrund af observationer af data. Det er uklart om der er en underliggende fællesnævner for disse generaliseringer, og det er muligt at de kan opstilles på en anden måde.

Generalisering I og II kan måske slås sammen til én generalisering som på en eller anden måde angår talerens eller modtagerens viden om stedet.

Følgende eksempler illustrerer generalisering I, dvs. at det ikke er vigtigt at identificere det sted der er tale om, eller at stedet ikke umiddelbart kan identificeres:

- (18) **Et eller andet sted fra** kom lugten af vand.
 (19) Strømmen gik **alle mulige uønskede steder hen**.¹⁰
 (20) Vi gik hen mod den lille grønne mand. Vore første skridt **et eller andet sted hen**.

Følgende eksempler illustrerer generalisering II: *Sted-NP*'en angiver om man kender stedet, fx om det er det rigtige eller det forkerte sted, eller fx om det er et andet sted der er tale om. Bemærk at *rigtig-forkert*-distinktionen ikke er en dikotomi; man kan kende noget til et sted uden at kende til alle egenskaber ved dette sted. Dette kan udtrykkes ved et adjektiv, fx *fremmed* eller *syg* (sidstnævnte udtrykker en afstandtagen til stedet der kan bunde i at det på en eller anden måde er ukendt).

- (21) ... men det er negativt at samles i flok og så bare flytte grænsen **et andet sted hen**.
 (22) Det skal bemærkes, at ansigtssmerter kan stamme **andre steder fra**. Tænderne, ørerne og bihulerne for eksempel.
 (23) Han kører alle turister **det samme sted hen**.
 (24) De produceres i Tinglev og Sommersted, men en ny produktion vil blive etableret, så medarbejderne **begge steder fra** kan fortsætte i deres job.¹¹
 (25) Man skal ikke stikke fingeren eller andre legemsdele **fremmede steder hen**.
 (26) ... at hun ... ikke havde mod til at rejse **noget ukendt sted hen**.
 (27) Hvorfor tager I altid **sådan nogle syge steder hen**?
 (28) Det kan da godt være, at mikrofonen kommer **nogle underlige steder hen ...**

(eksempler fra KorpusDK, delvist tilpasset)

10 *Sted-NP*'en opfylder muligvis også kriterium II ved at angive en afstandtagen til stedet.

11 *Begge* henviser til *Tinglev* og *Sommersted* som kendte størrelser, men angiver også antallet af steder. NP'en følger derfor både generalisering II og III.

Følgende eksempler illustrerer generalisering III; antallet af steder angives mere eller mindre præcist (nul kan også være et antal):

- (29) en nøje udvalgt samling på 80 malerier og 30 akvareller, som er lånt **70 forskellige steder fra**.
- (30) ... sandheden kommer **mange steder fra** ...
- (31) Deres gæld kan kun dækkes ind ved bidrag **ét sted fra**: skatteyderne.
- (32) – Havde paven hørt om jer? -Ja, **flere steder fra**.
- (33) ... når regningen er sendt **to steder hen**, vil han først have en retslig afgørelse på, hvem der skal betale.
- (34) ... vi kommer **ingen steder fra**, kører **ingen steder hen** ...
- (KorpusDK)

Generaliseringerne er som sagt opstillet på baggrund af empirien med *sted-NP*'er, men de samme generaliseringer gælder også for *hvor som helst*, *vej-NP*'er, *vegne-NP*'er og *rundtomkring* (se afsnit 4.2 og 4.3): Disse elementer angiver (i) at det er ikke vigtigt hvilke steder der er tale om, eller at stedet ikke umiddelbart kan identificeres, eller (ii) om man kender det sted der er tale om, eller om det er et sted der skal identificeres i modsætning til et andet sted.

4.3.1. Elementer der ikke optræder i *sted-NP*'en foran *hen* og *fra*

Følgende elementer optræder (typisk) **ikke** i *NP*'en: (a) den postnominale artikel, (b) et demonstrativt pronomen og (c) et adjektiv der ikke forholder sig til I/II.

(a) Den postnominale artikel: At den postnominale artikel ikke optræder i *NP*'en, i hvert fald ikke i disse korpusdata, betyder at **stedet fra/hen* og **stederne fra/hen* ikke findes. Det kan der være mindst to forklaringer på. Hvis generaliseringerne I-III er **kriterier** for hvornår et udtryk er velformet, så kan dette muligvis give et fingerpeg om hvorfor visse elementer ikke kan stå i *NP*'en. Den ene mulige forklaring er at den efterstillede bestemte artikel i sig selv ikke opfylder noget i I-III. Den anden mulige forklaring er at brugen af den definite artikel normalt udelukker prænominale modifier og prænominale determinativer, fx **ukendte stederne*/**ukendte byerne*. At disse elementer ikke kan forekomme, betyder at ingen af kriterierne i I-III kan opfyldes (hvis de altså er kriterier for velformethed og ikke blot er empiriske generaliseringer; se også diskussionen nedenfor).

Ingen af disse forklaringer er dog fyldestgørende. Ifølge E. Hansen &

Heltoft (2011) bidrager den bestemte artikel ikke med nogen semantik når det kombinerer med *begge*: “I forbindelse med *begge* er den bestemte artikel redundant” (E. Hansen & Heltoft 2011: 569). Hvis det er udelukkende NP’ens semantik der er styrende for om den kan stå til venstre for *hen* og *fra*, så burde (35) og (36) være lige grammatiske/ugrammatiske, men det er de ikke:

(35) ?Han kørte begge stederne hen.

(36) Han kørte begge steder hen.

(b) Det demonstrative pronomen: Det demonstrative pronomen optræder heller ikke i de autentiske data, og det kan give udslag i ugrammatikalitet (procenttegnene angiver variation i grammatikalitetsvurderingerne blandt modersmåltalende):

(37) %Jeg kører dette sted hen.

(38) %Han stammer dette sted fra.

Det er uklart hvorfor det demonstrative pronomen ikke uden videre kan stå på denne position; det identificerer stedet ved at udpege det, og NP’en burde derfor følge generalisering II.

(c) Adjektivet: Hvis der er et adjektiv i *sted*-NP’en, følger det som regel generaliseringerne I eller II. Disse adjektiver er typisk *rigtig*, *forkert*, *samme* og *gal*, men kan også være *fremmede*, *underlige* og *syge*. De følgende eksempler falder dog uden for generaliseringerne:

(39) ... at vi vælger at blive hjemme eller gå **et billigere sted hen**.

(40) Skærmen blev mere og mere fyldt med røde beskeder... Det var meget sensuelt ... – hans ord kom **de dejligste steder hen** ...

(KorpusDK; (40) er tilpasset)

Selvom der ikke er mange adjektiver i korpusdataene, er det muligt at konstruere eksempler som accepteres af modersmåltalende. I de følgende eksempler er *sted*-NP’en indefinit og betegner konkrete steder, i modsætning til (40):

(41) Han rejste et dejligt sted hen.

(42) Han kommer et dejligt sted fra.

Dette tyder på at tilfælde som (39) og (40) ikke er marginale, men blot sjældne. Under alle omstændighederne viser de at generaliseringerne ikke uden videre kan formuleres som nagelfaste kriterier for velformethed.

Bemærk i øvrigt at (41) og (42) står i kontrast til deres definte *sted*-NP'er modstykker, som færre talere accepterer:¹²

- (43) %Han rejste det dejligste sted hen.
 (44) %Han kommer det dejligste sted fra.

Der må en nærmere undersøgelse til for at bestemme hvad der gør *sted*-NP'en velformet; der skal mere til end generaliseringerne I-III og diskussionen i dette underafsnit.

4.3.2. Obligatorisk ekstraposition

Der er også en række andre konstituenten der ikke optræder i *sted*-NP'en, men som i princippet burde kunne gøre det. Det drejer sig om en række efterstillede konstituenten, nærmere bestemt Præp-fraser, relativsætninger og appositioner. Da disse konstituenten ikke kan stå i *sted*-NP'en, er de forvist til at ekstraponere til højre for *hen* og *fra*. Disse konstituenten er i det følgende omrammet af kantede parenteser.

Ekstraposition af Præp-frase:

- (45) Jeg skal **et sted hen [med mennesker]** og have tørt tøj på.
 (KorpusDK)
 (46) *Jeg skal **et sted [med mennesker] hen** og have tørt tøj på.
 (47) Der sad hun, begravet i papirer, “ 2 sekunder ” lød det **et sted fra [i papirbunken]**.
 (KorpusDK)
 (48) *Der sad hun, begravet i papirer, “ 2 sekunder ” lød det **et sted [i papirbunken] fra**.

12 Der er muligvis en generisk-nongenerisk kontrast, dvs. at den generiske fortolkning giver et grammatisk resultat, hvorimod den non-generiske fortolkning giver et ugrammatisk resultat. Det er tænkeligt at der blandt modersmålstalende er varierende fortolkninger af (43) og (44), og at det medfører at de talere der har en generisk fortolkning, accepterer sætningerne, hvorimod de der har en nongenerisk fortolkning, ikke accepterer dem.

Ekstraposition af relativsætning:

- (49) Og med et nødtørftigt forråd flygtede de **det eneste sted hen, [hvor de vidste ingen turde følge dem]**.
(KorpusDK)
- (50) *... flygtede de **det eneste sted [hvor de vidste ingen turde følge dem], hen**.
- (51) ... de mennesker ... kommer **et sted fra, [hvor det gør ondt]** og hen et sted, hvor det er et rent helvede at være ...
(tilpasset fra KorpusDK)
- (52) *... de mennesker kommer **et sted [hvor det gør ondt], fra** og hen et sted, hvor det er et rent helvede at være ...

Ekstraposition af apposition:

- (53) Fotografierne har surrelle over- og undertoner, som kun kan stamme **et sted fra, [hans gamle far, anarkisten Wilhelm Freddie]**.
(tilpasset fra KorpusDK)
- (54) *... over- og undertoner, som kun kan stamme **et sted [hans gamle far, anarkisten Wilhelm Freddie] fra**.

Disse empiriske observationer kan man formulere som en slags letledsregel: Hvis de efterstillede konstituenten er inde i *sted-NP*'en, gør de *sted-NP*'en for tung. Derfor skal de ekstraponere.

5. Postpositionelle elementer der betegner udstrækning: *igennem, over, ind, ud og rundt*

Visse postpositionelle elementer betegner udstrækning i tidsrum eller i fysiske rum. Jeg gennemgår elementerne et for et.

5.1. *Igennem (obligatorisk fortolkning: udstrækning i tid)*

Postpositionelt *igennem* indfører et tidsrum. Dette tidsrum realiseres ofte med kalender-agtige udtryk, men også med mange andre slags NP'er. Postpositionelt *igennem* er altså ret produktiv (se også Nguyen 2019a: 454):

- (55) ... ved at opholde sig i samme seng **en nat igennem**.
- (56) Efter vores enorme dominans **hele kampen igennem** var sejren fuldt fortjent.

- (57) Dyrker du sex uden at beskytte dig med et kondom **hele samlejet igennem**, kan du bl.a. blive smittet ...
(alle KorpusDK-eksempler; (55) er fra Nguyen 2019a: 454)

5.2. *Ind (typisk i idiomatiske sammenhænge)*

Ind er ikke produktivt som postpositionelt element. Det forekommer i idiomatiske konstruktioner hvor *ind*-frasen udgør det ene sideordnede element i en sideordningsforbindelse, samtidig med at en *ud*-frase udgør det andet sideordnede element. Konstruktionen findes typisk med *år* og *dag*:

- (58) ... det helt exceptionelle fænomen, at man **år ud og år ind** ren-der til dybest set utilfredsstillende ritualer ...
(59) **Dag ud og dag ind** vandrede han afsted ad landevejen ...
(KorpusDK)

Ind virker altså mindre produktiv end de andre postpositionelle elementer; og *x ud og y ind*-konstruktionstypen virker idiomatisk.

5.3. *Over*

Postpositionelt *over* kan betegne både fysiske rum og tidsrum. Ved fysiske rum er NP'en typisk *Verden*, *Jorden*, *kloden* og *landet*, mens tidsrum betegnes med NP'er som har kalender-agtige substantiver (se også Nguyen 2019a: 462-463):

- (60) I den anledning har British Council lavet en lille vandreudstilling ... og sendt den rundt i 45 lande **verden over**.
(61) Konflikten ... er afværget – i hvert fald **weekenden over**.
(62) Hæld den kolde lage over og lad dem trække **natten over**.
(63) De beder om ro **sommeren over**.
(KorpusDK; delvist tilpasset)

5.4. *Ud*

Ud findes, ud over i idiomatiske *ud* og *ind*-forbindelser, også som postpositionelt element. Det indfører temporale NP'er med mange forskellige slags substantiver og "betegne[r] varighed lige til enden" (Aa. Hansen 1967, III: 309):

- (64) ... hvis trøjen skal blive på danske skuldre **ugen ud**.
(65) Vi er ved at lære at passe på tænderne, så de holder længere – ja, måske **hele livet ud!**
(66) ... men man fortsætter med p-pillerne **perioden ud**.
(KorpusDK; delvist tilpasset)

5.5. Rundt

Postpositionelt *rundt* kan både indføre temporale og spatiale rum. Ved temporale rum er kernen i NP'en *døgnet* og *året*. Med Aage Hansens ord: "I den temporale betydning bruges *rundt* om tidsafsnit i en stadig gentagen rækkefølge (med bibetydning af trivialitet, kedsommelighed)"¹³ (Aa. Hansen 1967, III: 308):

- (67) ... mens der på andre kanaler og især floder sejles **døgnet rundt**.
(KorpusDK)

Ved fysiske rum optræder typisk *vej*-NP'er og NP'er som er realiseret som *Jorden/verden/kloden*, men også mange andre NP'er kan stå på denne position:

- (68) Der er stenede strande næsten **hele vejen rundt** ...
(69) ... og fotografiet gik **verden rundt**.
(70) Hun formåede at holde en klar føring **banen rundt**.
(71) Annie lod blikket vandre **bordet rundt**.
(72) Hendes blik fór forskrækket **stuen rundt**.
(73) ... den første af i alt otte animationsfilm, der ... bringer os **dyre-
riget rundt**.
(KorpusDK)

Ved fysiske rum er der to mulige fortolkninger: Den ene fortolkning er 'rundt om', eller som Aage Hansen formulerer det: "Efterstillet *rundt* angiver en bevægelse der følger en kreds fra sted til sted, fra punkt til punkt" (Aa. Hansen 1967, III: 308).¹⁴ Bevægelsen behøver dog ikke at forløbe i en kreds, men blot i en form for bane. Den anden fortolkning er følgende, med Aage Hansens formulering: "Hvor der er tale om områder, kan *rundt* få betydningen: alle vegne eller mange steder inden for området" (Aa. Hansen 1967, III: 308).

Dvs. at konstruktionen i mange tilfælde kan være **tvetydig**. 'Rundt om'-betydningen er entydig i (74) da *øen* henviser til Bornholm, som man kun kan sejle rundt om, men ikke rundt omkring på, da Bornholm ikke har nogen kanaler. Ligeledes er 'mange steder inden for et område'-betydningen

13 Bibetydningen ser ikke ud til at være til stede i (67).

14 Ifølge Aage Hansen (1967, III: 308) har efterstillet *rundt* ikke den samme betydning som foranstillet *rundt om(kring)*, men det er ikke klart hvad forskellen er.

entydig i (75) (man rejser normalt ikke rundt om Jorden/verden, men rundt omkring på Jorden eller rundt omkring i verden):

- (74) Ni både sejlede **øen rundt**
(hvor *øen* er Bornholm; <http://tidende.dk/?Id=55318>)
- (75) Opdagelsesrejsen **verden rundt** vil ... gå gennem Fjernøsten.
(KorpusDK)

I (76) er begge fortolkninger mulige:

- (76) De sendte raketten Jorden rundt.

(76) kan både betyde at de sendte raketten rundt om Jorden, eller at de sendte raketten fra land til land, fra by til by, mange steder på Jorden.

5.6. Semantisk fællesnævner: Udstrækning i tidsrum og inkompatibilitet med teliske begivenheder

Postpositionelle elementer der betegner udstrækning i tidsrum (varighed), er uforenelige med teliske begivenheder. Det skyldes at teliske begivenheder betegner afslutning eller mål, hvilket er inkompatibelt med tidslig udstrækning (medmindre begivenheden gentages hele tidsrummet igennem, og fortolkningen således bliver iterativ); se også Nguyen (2019a):

- (77) *Han brækkede armen {hele kampen igennem} / {uge ud og uge ind} / {døgnet rundt} / {natten over}.

Læg dog mærke til dette eksempel:

- (78) Læg sveskerne i blød i te **natten over**. (KorpusDK)

I (78) impliceres det at sveskerne kommer til at ligge i blød, sml. *sveskerne ligger i blød natten over*. Dette er en atelisk begivenhed og er derfor kompatibel med *natten over*.

6. Anvendelse af tests

I dette afsnit anvender jeg testene i afsnit 3 på nogle illustrative eksempler. Formålet med testene er som sagt at skelne mellem partikler og postpositioner. Det ville være ønskværdigt at anvende alle tests på alle eksempler, men dette er ikke muligt af pladshensyn, og fordi ikke alle tests kan anvendes

på alle eksempler (fx kan mål-argumenter sandsynligvis ikke fungere som frie adjunkter).

Udgangssætningerne er følgende:

- (79) Han kører alle turister det samme sted hen. (= (23))
 (80) Ni både sejlede øen rundt. (= (74))

I. Adp-fraser kan stå i forfeltet:

- (81) Det samme sted hen kører han alle turister.
 (82) Øen rundt sejlede ni både.¹⁵

II. Adp-fraser kan realiseres som frie adjunkter:

- (83) Øen rundt græssede køerne.

III. Adp-fraser kan modificere NP'er:

- (84) Turen det samme sted hen arrangeres senere.
 (85) Redningskransene øen rundt redder mange mennesker.

IV. Komplementet til en Adp kan kun i få tilfælde opskrives til subjekt:

- (86) *Det samme sted er blevet kørt hen.
 (87) *Øen er blevet sejlet rundt.

Sammenlign nu *øen rundt* ovenfor med *Bo rundt*:

- (88) De sejlede Bo rundt.

Kontrasten mellem *øen rundt* og *Bo rundt* er ret skarp; i sidstnævnte tilfælde er der tale om en Figur, og derfor er der sandsynligvis ikke tale om komplementet til en Adp, men nærmere objekt i en partikelkonstruktion. Det stemmer overens med testene:

15 En af mine informanter brød sig ikke om dette eksempel, men havde ikke noget imod (83), hvor Adp-frasen ligeledes står i forfeltet. Måske er fremrykningen af valensbundne Adp-fraser (som i (82)) underlagt flere restriktioner end fremrykningen af Adp-fraser som er adjunkter (som i (83)). Forfeltstesten er altså muligvis mere anvendelig med Adp-fraser der er adjunkter.

- (89) *Bo rundt sejlede de.
- (90) *Køerne græssede Bo rundt.
- (91) *Redningskransene Bo rundt redder mange mennesker.
- (92) Bo blev sejlet rundt.

Alle de fremlagte facts understøtter ideen om at elementer som *hen* og *rundt* er postpositioner. Postpositionsanalysen kan yderligere forklare følgende data:

- (93) Han kører alle turister **hurtigt** ud.
- (94) *Han kører alle turister **i byen** ud.
- (95) Han kører alle turister **det samme sted** hen.

Ifølge Heltoft (1992: 33-35) og Jørgensen (2014: 98-99) er det kun mådesadverbialer der kan stå mellem objektet og partiklen, ikke stedsadverbialer. Det forklarer kontrasten mellem (93) og (94), men ikke hvorfor (95) er grammatisk. Hvis *hen* er en postposition, og *det samme sted* er dens komplement, så er (95) ikke et problem. (96) viser, som forventet, at mådesadverbialet står til venstre for *det samme sted hen*:

- (96) Han kører alle turister **hurtigt** det samme sted hen.

Postpositionsanalysen kan også give et svar på følgende spørgsmål: Hvis *det samme sted* er et adverbial, hvorfor kan det så ikke stå mellem objektet og fx *ud*?

- (97) *Han kørte alle turister det samme sted ud.

Svaret er at *sted-NP*'en kan være komplement til *hen*, men ikke til *ud*. Dette er ikke uplausibelt da det er idiosynkratisk hvilke Adp'er der tager hvilke komplement.

7. Sammenfatning og perspektiver

I denne artikel har jeg argumenteret for at en række elementer i dansk har postpositionelle egenskaber. Disse elementer har samme form som de elementer man traditionelt har analyseret som partikler og præpositioner (enten med et synligt eller usynligt/elideret komplement). Jeg har indført fire tests for at skelne mellem præpositioner og partikler. Da den afgørende antagelse er at præpositioner og postpositioner opfører sig på samme måde, kan det

vises at visse elementer har postpositionelle egenskaber. Jeg har delt disse elementer op i to grupper: (i) retningsangivende postpositionelle elementer og (ii) postpositionelle elementer der betegner udstrækning i tid og rum.

Hvis analysen står til troende, rejser det spørgsmålet om hvad forskellen er på postnominalt og prænominalt *hen* i (98):

(98) Han kørte {et andet sted hen}/ {hen et andet sted}.

Hvis postnominalt *hen* er en postposition, åbner det for muligheden for at prænominalt *hen* er en præposition. Desuden rejser det spørgsmålet om andre retningslementer kan være præpositioner:

(99) Han kørte ind/ud/op/om et andet sted.

Hertil kommer spørgsmålet om det statiske element *henne* kan være en postposition eller en præposition:

(100) Vi er {et andet sted henne}/ {henne et andet sted}.

Hvis *henne* kan både være en præ- og en postposition, så rejser det spørgsmålet om andre statiske elementer er præpositioner:

(101) Vi er inde/ude/oppe/omme et andet sted.

Disse spørgsmål er oplagte at følge op på i fremtidig forskning.

Om forfatteren

Michael Nguyen, forsker ved Dansk Sprognævn.

Litteratur

Diderichsen, P. (1976): *Elementær dansk grammatik*. 3. udg. København: Gyldendal.

Engdahl, E. & A. Laanemets (2015): Prepositional passives in Danish, Norwegian and Swedish: A corpus study. *Nordic Journal of Linguistics* 38(3), 285–337. doi:10.1017/S0332586515000232.

Hansen, Aa. (1967): *Moderne dansk: I-III*. København: Grafisk Forlag.

- Hansen, E. & L. Heltoft (2011): *Grammatik over det danske sprog*. København: Syddansk Universitetsforlag.
- Heltoft, L. (1992): The topology of verb second and SVO languages. A study in the sign functions of word order. *Copenhagen Studies in Language* 15, 13–64.
- Jansen, H. (2009): Hvis man kører over kæresten, har man så kørt kæresten over? I: *Sprogvidenskab i glimt*. K. Farø, A. Holsting, N.-E. Larsen, J. E. Mogensen & T. Vinther (red.). Odense: Syddansk Universitetsforlag, 105–111.
- Jørgensen, H. (2014): Adverbiernes rækkefølge i henhold til Mikkelsen. I: *Problemer og perspektiver i dansk syntaks*. O. Togeby, S. Vikner & H. Jørgensen (red.). København: Syddansk Universitetsforlag, 90–115.
- Laanemets, A. & E. Engdahl (2014): Findes der præpositionspassiv i dansk? I: *15. Møde om Udforskningen af Dansk Sprog (MUDS)*. I. S. Hansen & T. T. Hougaard (red.), Aarhus: Aarhus Universitet, 15, 87–104.
- Nguyen, M. (under bedømmelse): *The adpositional phrase in Danish. On left located complements*. Aarhus Universitet, Institut for Kommunikation og Kultur.
- Nguyen, M. (2018): On Danish Bare Nominal Adjuncts - a reply to Barrie and Yoo. I: *ICLLS 2018. Fourth International Conference on Linguistics and Language Studies*. P. C. Lee, K. S. M. Leung, K. C. Li & S. S. Y. Wong (red.). Hong Kong: Chartered Institute of Linguists Hong Kong Society, 143–157. http://docs.wixstatic.com/ugd/2b7f97_12c298eb8c21496eba8c2c05fcf02cc3.pdf (24 August, 2018).
- Nguyen, M. (2019a): On some postpositional elements in Danish. I: *The Sign of the V: Papers in Honour of Sten Vikner*. K. R. Christensen, H. Jørgensen & J. Wood (red.). Aarhus: Aarhus Universitet, 449–465. doi:10.7146/aul.348.108.
- Nguyen, M. (2019b): Lokative pronominer og præpositionalfrasens struktur. *Ny forskning i grammatik* 26, 122–140.
- Nguyen, M. & J. S. Østergaard (2019): Om danske *sted*-adverbialer - med udgangspunkt i Barrie & Yoo (2017). I: *17. Møde om Udforskningen af Dansk Sprog*. Y. Goldshtein, I. S. Hansen & T. T. Hougaard. Aarhus: Aarhus Universitet, 17, 357–377.
- Svenonius, P. (2003): Swedish particles and directional prepositions. I: *Grammar in Focus: Festschrift for Christer Platzack*. L.-O. Delsing, C. Falk, G. Josefsson & H. Á. Sigurðsson (red.). Lund: Wallin & Dalholm, 343–351.
- Svenonius, P. (2004): Limits on P: filling in holes vs. falling in holes. *Nordlyd* 31(2), 432–445.
- Svenonius, P. (2007): Adpositions, particles and the arguments they intro-

- duce. I: *Argument structure*. E. J. Reuland, T. Bhattacharya & G. Spathas (red.). Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins. Vol. 108, 63–103.
- Talmy, L. (2000): *Toward a Cognitive Semantics*. Cambridge: MIT Press.
- Vikner, S. (2017): Germanic Verb Particle Variation. I: *Elements of Comparative Syntax: Theory and Description*. E. O. Aboh, E. Haeberli, G. Puskás & M. Schönenberger (red.). Berlin: Mouton de Gruyter. Vol. 127, 371–397. doi:/10.1515/9781501504037-014

Internetkilder

- <https://www.berlingske.dk/politik/forskere-advarer-loekke-df-krav-er-en-bombe-under-fremtidens-arbejdsmarked> (lokaliseret 11. januar 2020)
- <http://tidende.dk/?Id=55318> (lokaliseret 11. januar 2020)